Victor DURNEA

Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide", Iaşi
"Alexandru Philippide" Institute of Romanian Philology, Iaşi

De la polemică acerbă la pact de colaborare: C. Stere şi A.A. Bădărău

From polemic to collaboration pact

The present work intends to examine the evolution of the relationship between C. Stere, former socialist who joined the Liberal National Party, and A. A. Bădărău, former socialist and the founder of the Radical Democrat Party, which eventually merged with the Conservative Party. The relationship starts with a biting polemic, between October 1898 and March 1899, in which C. Stere is defeated, being in a very unfavourable position, as a result of his election for the position of mayor deputy of Iaşi on the Liberal lists. The defeat itself in the "fight of ideas", but especially the numerous blows which had as target vulnerable parts of his personality became an important factor in the decision of the majority of the socialist intellectuals – "the generous youth" – to join the Liberal National Party in January 1900. From the new and much stronger position, C. Stere immediately restarted the fight with the conservative politicians in Iaşi, having as target especially A. A. Bădărău, getting his revenge in a very powerful pamphlet entitled *Bădăranul boierit* (*The Boor Who Became a Boyard*). The study thus completes C. Stere's biography and brings into light somewhat hidden parts of his portrait. At the same time, more of his published texts are recuperated. Eventually, it brings a few new elements, which bring more light in the politic events at the end of the XIXth and the beginning of the XXth century.

Keywords: Romanian history, history of Romanian politics, Liberal National Party, Constantin Stere, A.A. Bădărău, Conservative Party

Institution's address: str. Th. Codrescu nr. 2, 700481, Iaşi, România, tel./fax: 0332 106 508

Personal e-mail: *victordurnea@yahoo.fr*

Vechi de secole, avertismentele asupra repercusiunilor pe care le are conjugarea admiraţiei faţă de o personalitate cu o creditare nemărginită a discursului ei autoreferenţial, *pro domo*, sunt uitate câteodată şi de cei mai experimentaţi cercetători. Numai astfel se explică faptul că însuşi Z. Ornea, a cărui meticulozitate în examinarea tuturor surselor documentare îşi găsea, la vremea sa, puţini termeni de comparaţie, în monumentala sa lucrare consacrată vieţii şi activităţii literare şi politice a lui C. Stere[1], n-a acordat suficientă atenţie relaţiilor care s-au ţesut de-a lungul timpului între eroul său şi o serie de oameni politici contemporani, mulţumindu-se să adopte perspectiva oferită de cel dintâi. Au rămas, astfel, în umbră o serie de acte ale celui care a fost ctitorul poporanismului, câteva au fost scoase din context, altele au cunoscut un fel de „simplificare", un fel de „allègement", totul sfârşind prin a denatura evident realitatea – cea interioară, psihologică, în speţă, portretul moral al unui om de seamă, dar şi cea exterioară, trama ascunsă a unora dintre evenimentele importante ale epocii parcurse. Şi (consecinţă la fel de gravă) una dintre secţiunile scrierilor lui C. Stere, anume cea a publicisticii social-politice şi culturale, a rămas considerabil sărăcită.

Este ceea ce s-a revelat – cred – cu prisosinţă în studiile pe care le-am dedicat relaţiilor existente între fostul deportat siberian stabilit la Iaşi şi G. A. Scorţescu, directorul ziarului „Evenimentul"[2], sau junimistul Petru Th. Missir"[3].

Nu mai puţin interesante în evoluţia lor au fost însă şi relaţiile dintre C. Stere şi radicalul, apoi conservatorul ieşean A. A. Bădărău. Cu o deosebire

C. Stere

A.A. Bădărău

totuşi: dacă relaţiile cu cei menţionaţi mai sus se deteriorează în timp, cele cu A. A. Bădărău, dimpotrivă, se ameliorează. În fapt, ele pornesc cu o polemică acerbă, în mai multe reprize, pentru a se încheia printr-un pact de colaborare. Şi din acest motiv, reconstituirea lor atentă se cere cu necesitate.

„Socialistul liberal" versus „radicalul conservator"

Începutul polemicii dintre C. Stere şi A. A. Bădărău[4] coincide cu debutul propriu-zis al celui dintâi în viaţa politică din România, concretizat în candidatura sa la alegerile, din 1 şi 3 noiembrie 1898, pentru consiliul municipal Iaşi. N-ar fi totuşi exclus să fi existat şi un fel de preludiu.

Într-adevăr, cu câteva luni mai înainte, pe parcursul desfăşurării unui proces celebru în epocă, al abatelui Morisseau, în duelul dintre avocaţii A. A. Bădărău (susţinând apărarea, împreună cu G. Panu, P. Th. Missir, N. Ceaur-Aslan, Nicolaide şi Mihail) şi C. Stere („asistent al părţii civile", alături de B. Delavrancea, Burghelea şi D. Alexandrescu) s-au dat, în două rânduri, lovituri ţintind direct persoana „adversarului".

Prima dată a fost când, la deschiderea procesului, în ziua de 10 martie 1898, punându-se problema amânării din cauza absenţei martorilor, apărarea a făcut observaţia că procesul e „tărăgănat" de mai multe luni, timp în care inculpatul a fost privat de libertate. În replică a vorbit „asistentul părţii civile", intervenţia sa fiind astfel rezumată de ziarul ieşean „Opinia"[5]: „... d. Sterea zice că din pledoaria d-lui Bădărău ar reieşi un adevărat complot urzit contra acuzatului. Face în treacăt teoria avocaturii amestecate cu reportaj şi trece de la acest studiu la tânărul asasinat. Generozitatea pe care apărarea o arată pentru inculpat, d. Stere n-o pricepe. D. Stere spune că nimeni nu-i generos pentru ţăran, care ne dă cultură, care poartă în spete întreg edificiul public, dar generozitatea aceasta izbucneşte pentru primul venit." Mai departe, susţine amânarea procesului, pentru aducerea martorilor, în sprijin aducând „o anecdotă istorisită de Voltaire", relativă la falsificarea mărturiilor.

Nici ironia faţă de „avocatul-reporter", nici învinuirea aceluiaşi de lipsă de „generozitate" faţă de o categorie socială obijduită nu rămân fără răspuns, A. A. Bădărău punând în evidenţă, în replica pe care o dă, un fel de discontinuitate moral-ideatică la oponentul său („Nu m-aş fi aşteptat de la d. Stere, care a suferit din cauza lipsei de lumină şi de judecată, să ceară ca Morisseau să mai stea în prevenţie ...!"), o eroare logică („S-a greşit când s-a făcut comparaţie între mijloacele de judecată de

astăzi şi din timpul lui Voltaire. Aceasta este o insultă pe care noi n-o putem aduce."), dar şi insinuând existenţa unei motivaţii pecuniare („... partea civilă a căutat să nu se facă împăcare [între făptaş şi mama victimei], căci banii [oferiţi de abate ca daune] nu intrau numai în punga mamei lui Parascan").

Un al doilea incident a avut loc în ziua 6 iunie, când, dezbaterile fiind reluate, avocatul Stere a cerut să pună martorilor întrebări relative şi la „partea pe care nu o reprezenta", la care apărarea s-a opus invocând legislaţia. Darea de seamă făcută de acelaşi ziar consemnează aici: „D. Sterea, spunând că prin aceasta i se ia dreptul de *răzbunarea* societăţii – şi la cuvântul *răzbunare* apărarea izbucnind în hohote de râs, d. Sterea le contestă cunoştinţele sociologice şi istorice, din care rezultă acest principiu indirect, spune că, crima fiind un fapt complex, nu poate fi împiedicat de a pune chestiuni în general". Cererea a fost susţinută şi de un alt avocat al părţii civile, B. Delavrancea. Replica a dat-o G. Panu, care – relatează reporterul – „spune că tot incidentul a provenit dintr-o nenorocită teorie sociologică a d-lui Sterea, chestia e simplă, procedura nu vă dă dreptul de a pune chestiuni, uzanţa vă dă acest drept [...], dar voim să fim luminaţi asupra părţii pe care o reprezentaţi"[6]. [subl. m.]

Neîndoielnic, deci, părţile implicate şi-au dat lovituri personale, punându-şi reciproc sub semnul întrebării nu numai competenţa profesională şi cultura generală, dar şi spiritul în care participă la actul de justiţie. Şi aceste lovituri ar putea constitui preludiul polemicii amintite, în afară de cazul când, frecvente în sălile de tribunal, ar fi împrumutat condiţia jocului, a simulacrului. (Dar şi atunci, e de presupus că „stagiarul" Stere era mai sensibil!)

Cu acest preludiu sau fără el[7], polemica propriu-zisă începe, cum s-a spus mai sus, în momentul când numele tânărului avocat originar din Basarabia este înscris pe lista liberală a candidaţilor la alegerile comunale din toamna anului 1898. Pentru a se înţelege exact contextul, câteva precizări nu vor fi, cred, superflue.

Liberalii se aflau „la putere" şi, în mod normal, nu puteau pierde aceste alegeri locale. Guvernarea lor, începută în toamna anului 1895, se apropia însă de limita instituită de cutume (patru ani). Un succes absolut incontestabil l-ar fi putut determina pe Rege să le acorde în continuare încredere, implicit să „facă" alegerile următoare (pentru Adunarea Deputaţilor şi Senat). Dar în partid existau disensiuni acute între fracţiuni rivale, principalele fiind cea din jurul primului ministru D. A. Sturdza, „oculta", cea „drapelistă", condusă de P. S. Aurelian şi cea „flevistă". Era, deci, nevoie de un succes răsunător, care să anihileze orice s-ar fi putut preta la declanşarea unei susţinute campanii conservatoare de răsturnare a guvernului, dar şi să preîntâmpine aderarea „drapeliştilor" şi „fleviştilor" la opoziţie.

În aceste condiţii, într-o serie de oraşe (Iaşi, Galaţi, Ploieşti, Vaslui, Bârlad, Roman, Râmnicu-Sărat ş.a.), pe listele liberalilor sturdzişti sunt admişi candidaţi socialişti, îndeobşte fără precizări în privinţa naturii acestui act ori, dimpotrivă, cu precizări total neverosimile. Astfel, ziarul liberal ieşean[8], îndată după întrunirea „clubului" în care s-a definitivat lista candidaţilor, publică un editorial[9] în care se subliniază unanimitatea hotărârii de „a primi pe cei doi candidaţi socialişti", precum şi principalele motive care ar fi determinat-o, motive de o idealitate extremă şi tocmai de aceea greu de acceptat de opinia publică şi îndeosebi de adversari[10]. La fel sunt şi completările aduse, anume că „primirea celor doi candidaţi socialişti pe lista liberală s-a făcut *absolut fără nici o condiţiune* şi fără ca măcar această conlucrare să poarte numirea de alianţă", că „socialiştii se vor bucura de cea mai deplină libertate de gândire şi acţiune", că „vor putea emite orice păreri, propune orice măsuri..., fiind liberi de a susţine administraţia comunală sau de a o critica ori combate când vor crede că trebuie să o facă..."[11]

Oricum, întotdeauna, astăzi nu mai puţin, încheierea atât a unei alianţe, a unei „conlucrări", cât şi a unui simplu pact electoral potenţează luptele politice, iniţiativa revenind în chip firesc celor din tabăra opusă. Aceştia au, în principiu, un avantaj cert, putând, pe de o parte, să-şi impună mai lesne în faţa opiniei publice propriul program, prin minimalizarea aceluia al adversarului (susceptibil de a fi un compromis între programele aliaţilor), şi, pe de altă parte, să acţioneze cu toate mijloacele pe care le au la dispoziţie pentru a mina alianţa. În cazul dat, al alegerilor ieşene, evident, sarcina conservatorilor întru combaterea listei liberale în care figurează şi C. Stere, alături de un alt socialist, C. Crupenschi, era mult facilitată.

Chiar în ziua în care se publică lista liberală, unul dintre organele opoziţiei, „Opinia", inserează două notiţe „electorale". Cea dintâi sugerează că includerea celor doi socialişti a nemulţumit pe unii liberali cu state vechi de serviciu, care se aşteptau a fi, ei, nominalizaţi. Evident, era şi imposibil să nu se întâmple aşa; vădită e însă şi intenţia opoziţiei de a aţâţa neînţelegerile din interiorul clubului liberal.

Cea de-a doua notiţă îl atacă fără menajamente pe unul dintre cei ce se alătură liberalilor. Intitulată *O leacă de stare civilă*[12], ea spune următoarele: „D.

Sterie, candidatul care a făcut atmosferă siberiană în jurul listei colectiviste, se alipise pe lângă d. Panu, când era vorba de împământenirea sa; mai în urmă, când trebuia să-şi susţină teza, s-a luat bine pe lângă d. Missir şi acum, când îi trebuie slujbă, se solidarizează cu d. Mârzescu." Slujba urmărită, se mai preciza, ar fi fost cea de „avocat la Sf. Spiridon".

Prima parte a „informaţiei" e formulată cu grijă: nu se vorbeşte de o succesivă trecere a lui Stere dintr-un partid în altul, de ceea ce astăzi se numeşte „traseism politic", ci numai de o „alipire" pe lângă oameni politici de vază, lucru nu mai puţin reprobabil, în condiţiile în care e justificat de altceva decât de motive ideologice.

Cele spuse de către „Opinia" sunt în mare parte adevărate, precum s-a văzut în studiile mele referitoare la relaţiile viitorului ctitor al poporanismului cu G. A. Scorţescu şi Petru Th. Missir[13], şi, semnificativ, ele nici n-au fost dezminţite de către C. Stere[14].

Ziarul lui A. A. Bădărău[15] nu e totuşi, în continuare, consecvent în felul cum îl tratează pe candidatul socialist. Dacă se mai trimit săgeţi destul de ascuţite în direcţia lui[16], în schimb, în editorialul *Cu ce consiliu ni se prezintă?*[17], nu i se pune deloc la îndoială moralitatea, care, tocmai ea, se susţine, va provoca negreşit, după alegeri, ruptura de liberali[18].

Primului atac, din 21 octombrie, i se dă replica prompt în ziarul liberal ieşean printr-o notiţă nesemnată şi intitulată *Mărşăvii radicale*[19], precum şi, în acelaşi număr, printr-o alta, *Răspuns calomniatorilor*, preluată din „Lumea nouă". Tot din ziarul socialist se reproducea, în numărul următor, un articolaş, *Cavaleri... de industrie*, semnat Th.V. F.[icşinescu], care îi apăra pe cei doi candidaţi socialişti ieşeni. Inspirator al primei note, dacă nu cumva a scris-o chiar el, C. Stere ripostează şi în cuvântarea pe care o ţine la întrunirea electorală a clubului liberal din 25 octombrie 1895[20].

La prima vedere, discursul e structurat cât se poate de logic. Vorbitorul începe prin a afirma răspicat că socialiştii s-au hotărât să răspundă apelului lansat cu două săptămâni mai înainte de şeful partidului liberal, D. A. Sturdza, întru stăvilirea curentului reacţionar prin „adunarea puterilor [...] tuturor acelora care reprezintă ideile progresist democratice", între care ei se consideră ca făcând parte[21], pentru ca, în continuare, să expună detaliat motivele deciziei luate. Reamintind noua linie politică a socialiştilor, care conştientizând faptul că, date fiind „condiţiile de loc şi timp" (în principal, inexistenţa proletariatului industrial în România), nu pot fi „un partid revoluţionar", ci unul „de reforme pacinice", care „fatal trebuie să colaboreze cu celelalte partide democratice şi progresiste", candidatul trece la alternativele oferite. În fapt, prima la care se opreşte e o non-alternativă. Socialiştii „ar fi fost obligaţi" – afirmă C. Stere - să se alieze cu partidul radical, precum în multe ţări occidentale, „dacă ar fi existat în momentul acesta la noi un partid sincer şi francamente radical". Dar un asemenea partid nu mai exista, „se desfiinţase", spune el şi adaugă: „Nu trebuie să cădem în greşala radicalilor. Nu voi face personalităţi. Nici nu voi bănui sinceritatea şi intenţiunea acestora. Dar trebuie să spun că dispariţia partidului radical a fost o mare nenorocire pentru democraţia română şi asupra fruntaşilor acestui partid cade o grea răspundere morală şi istorică. Căci în alianţele politice nu putem să ne conducem de consideraţii, simpatii sau legături personale. Când un partid progresist şi democratic, cum era gruparea radicală ori cum sunt acuma socialiştii, hotărăşte asupra alianţelor sale politice, el trebuie să cerceteze pe ce elemente sociale se reazemă aceste partide şi care idee politică se află la baza lor."

Mai departe, însă, afirmaţia privitoare la obligativitatea alierii socialiştilor cu radicalii e contrazisă cu seninătate. Vorbitorul, după ce respinge „reducerea luptei politice la injurii personale", lucru „absurd şi inutil", indică esenţa acestei lupte, care, pretutindeni şi întotdeauna, e lupta dintre „ideea conservatoare" şi cea „liberală". Corolarul aserţiunii este că partidul radical nici nu avea/are vreo raţiune de a exista şi, ca atare, „marea nenorocire pentru democraţia română" n-a fost dispariţia lui în sine (în fond, perfect firească), ci dispariţia lui prin fuzionarea cu partidul conservator, şi nu cu cel liberal, căruia apoi i se face un elogiu înflăcărat, cu o trecere în revistă a reformelor introduse ori susţinute de acesta.

„Cazul" radicalilor nu este, deci, deosebit de instructiv şi adăstarea îndelungată a vorbitorului asupra lui nu se justifică. Şi totuşi el nu se opreşte aici. Un nume pomenit în treacăt, al avocatului Gr. N. Macri, îl determină pe orator să revină încă o dată, pentru a sublinia iarăşi „greşeala" radicalilor, dar şi pentru a indica linia pe care el va merge, împreună cu tovarăşii săi socialişti.

„Şi dl. Macri – spune Stere – e unul din fruntaşii desfiinţatului partid radical, dar care n-a voit să urmeze pe colegii săi în evoluţia spre partidul conservator. Pe când însă radicalii se sperie şi de numele lor şi roagă prin organul unuia din fruntaşii lor să nu se mai vorbească de «foşti radicali» şi «conservatori noi»[22], dl. Gr. Macri nu numai că reneagă nimic din trecutul său, cum o dovedeşte

iscălitura lui sub amendamentul la Mesajul Tronului, propus de deputatul socialist V. G. Morţun şi prin care se cere votul universal, dar a făcut să fie primită de Cameră o lege atât de democratică şi conformă adevăratelor principii radicale, cum este Legea Casei Rurale ..." Şi oratorul închide digresiunea: „Aceasta e pedeapsa cea mai crudă pentru greşeala politică comisă de ei [radicali] şi fiindcă, cum am spus, nu vrau să bănuiesc sinceritatea şi intenţiunile lor, e vădit că radicalii trebuie să simţă dureros falşitatea acestei situaţii".

Amplitudinea excesivă acordată „cazului" e pusă în evidenţă şi de brevilocvenţa arătată în lămurirea poziţiei (programului) candidatului în respectivele alegeri, comunale, cu specificul lor, constând în predominarea laturii „gospodăreşti" în detrimentul celei „politice". Dincolo de obiectivele fixate, de altfel, e aici de reţinut emergenţa unor probleme de „legitimitate", faptul că li se găseşte o soluţie ce poate fi apreciată doar pentru ingeniozitatea ei. În speţă, C. Stere declară: „Eu şi amicul meu Crupenschi, punând candidatura noastră în consiliul comunal liberal, înţelegem foarte bine că nu putem fi acolo *reprezentanţi ai muncitorimei*, fiindcă nu muncitorimea ne va alege, dar putem fi şi vom fi acolo *advocaţi ai muncitorimei*. Şi ne adresăm către tineritul cult al acestui oraş de cultură. Dacă nu putem reprezenta muncitorimea, suntem în realitate reprezentanţi ai tinerimei, cu aspiraţiile ei idealiste şi umanitare. Vai de poporul în care nici tinerii n-au visuri şi porniri idealiste! E mort acel popor – şi viu e poporul român!"

Insistenţa lui C. Stere, în discursul său, asupra „cazului" radicalilor nu se explică, în ultimă instanţă, decât prin ceea ce el însuşi reproşa acelora, care, spunea el, s-au condus, în luarea deciziilor politice, „după consideraţii, simpatii sau legături personale". Iritat peste măsură de atacurile din „Opinia", el le ripostează îndepărtându-se de esenţă (combaterea „ideii" conservatoare, argumentarea preeminenţei „ideii" liberale) cu preţul unor contraziceri şi al unor supralicitări, al unei apologii în limbaj de lemn a liberalismului, în acord poate cu circumstanţa, nu însă şi cu ce scrisese până atunci şi cu ceea ce gândea cu adevărat.

Patru zile după rostirea discursului şi una după publicarea lui, C. Stere dă la iveală articolul *O manifestaţie semnificativă*[23], în care lămureşte din nou motivele ce i-au îndemnat pe socialişti să se îndrepte către liberali, „aliaţii fireşti", fără să se mai refere în mod direct la „cazul" radicalilor[24]. El atrage atenţia că „avem de-a face cu un curent puternic şi general între socialişti", împrejurare în care, afirmă el, „micile răutăţi şi mahalagismele, prin care unele ziare din localitate caută să explice atitudinea socialiştilor din Iaşi, cad de la sine". (Trimiterea era, evident, la cele inserate în „Opinia", care, la drept vorbind, puteau fi calificate drept „mici răutăţi", dar nu şi „mahalagisme".)

Aparent, C. Stere a căutat aici să facă uitate cele spuse de el în discursul ţinut în sala Pastia, cu alte cuvinte, să calmeze polemica, mai ales că, în ziua respectivă, era programată, în aceeaşi sală, o mare întrunire electorală conservatoare, la care îşi anunţaseră participarea Lascăr Catargi, P. P. Carp, Take Ionescu, G. Panu, generalul G. Manu. Încercarea era însă de acum sortită eşecului.

Dacă nici unul dintre marii oratori conservatori nu a atins câtuşi de puţin, la mitingul menţionat, chestiunea includerii socialiştilor pe listele liberale[25], în schimb „Opinia" ripostează la cele ce spusese în 25 octombrie candidatul socialist cu un articol mai mult decât incisiv, *D. Stere şi teoriile sale*[26], în care se reliefează contrazicerile, ideile confuze, neadevărurile cu privire la evenimente şi personalităţi istorice, „plata înjosire" în „linguşirile" pe lângă liberali, pentru a propune în final „puţină carantină [...] pentru acest doctrinar exotic"[27].

Şi în zilele ce mai rămăseseră până la alegeri, ca şi după aceea, mai sunt inserate în ziar câteva notiţe „electorale" îndreptate împotriva lui Stere. (O probă: „Socialiştii, visătorii de ieri, care, în curăţenia lor ca cristalul, tunau şi fulgerau contra ingerinţelor electorale, ei care au ţipat şi prin organul lor, şi prin întrunirile lor în contra hidrei poliţieneşti [...], azi n-o mai iau de gât s-o zdrobească. [...] D-lui Sterea, teoreticianului răsuflat, căruia îi plăcea să facă paradă cu profesia de credinţă, îi vine cam greu să se tot dezică şi, pentru a fi încurajat în pasul lui eroic, a venit şi d. Morţun să-i dea ajutor"[28].)

Dator nu rămâne nici Stere. Într-un nou discurs electoral, el reamintea auditoriului că, în urmă cu patru ani, radicalul A. A. Bădărău reproşase conservatorilor că „au vărsat [în 1888] sângele ţăranilor". Şi nu e exclus ca tot el să fi dat în „Propaganda", sub semnătura „Unul mai naţionalist ca Ghica Cogălniceanu"[29], un violent articol intitulat *O mică răfuială*[30xx], care începe prin a nega acuzaţiile referitoare la „antinaţionalismul" socialiştilor[31], dar sfârşeşte cu o „infamie pentru infamie" [sic!]: A. A. Bădărău, „un june bătrân – june după politică, bătrân după zile şi păcate", „are un fiu tăiat împrejur". (E de remarcat disproporţia „infamiilor", în favoarea celei comise de „Propaganda"!)

Aşa cum am spus, la mitingurile conservatorilor, nici un orator nu s-a referit la

alianţa liberalilor cu socialiştii. Chestiunea fusese, însă, atacată deja, în proaspăt înfiinţatul ziar „La Roumanie", de Titu Maiorescu. Acesta deschisese tirul publicând, la 18 octombrie[32], articolul *M. Stourdza, les socialistes et les anarchistes*, în care se arată îngrijorat de figura pe care o va face primul-ministru la conferinţa internaţională împotriva anarhiştilor[33], la care fusese invitat, el, care încheiase o alianţă electorală cu socialiştii, priviţi în multe ţări europene (îndeosebi în cele monarhice), dacă nu ca veritabili anarhişti, măcar ca rude apropiate ale lor. Lovitura era îndreptată, desigur, împotriva primului-ministru, dar dăuna şi „aliaţilor" lui.

Două săptămâni mai târziu[34], acelaşi ziar publica un alt editorial, intitulat *Politique de casse-cou*. Deşi nesemnat, nu existau totuşi dubii în privinţa autorului, nimeni altul decât Take Ionescu. (Acesta, de altfel, nu peste mult timp, şi-l va asuma, într-o alocuţiune parlamentară.) Neîndoielnic, noul editorial este mai tranşant decât cel iscălit de bătrânul junimist. El începe prin a-l acuza pe primul ministru că „vrea să demoleze totul înainte de a pleca" şi că, în acest sens, „nu ezită să dezlănţuie în liniştitul Regat al României monstrul de care marile state din Occident se apără cu mare dificultate", anume socialismul. În fapt, reaminteşte autorul, mişcarea socialistă n-ar putea fi periculoasă, la noi, întrucât nu există proletariat, iar „statul său major şi soldaţii săi se recrutează printre fructele seci ale şcolilor şi ale profesiunilor zise liberale [printre] avocaţi fără cauze, medici fără bolnavi, publicişti fără cititori, studenţi fără studii şi, pe ici pe acolo, câteva persoane convenabile, dar roase de o ambiţie maladivă, de o hipertrofie a vanităţii". Cu adevărat periculoase, în România, sunt doar mişcările agrare. Dar în momentul în care liberalii au încheiat o alianţă cu socialiştii, ei au legitimat partidul respectiv, „i-au dat corp, o stare civilă". Şi „i-au croit drum". „La Iaşi, se spune mai departe, unde socialiştii au obţinut ca atare două locuri în consiliul comunal, aceşti oameni fără patrie jubilează şi deja anunţă că trupul însănătoşit al tineretului universitar va fi din nou otrăvit cu doctrina lor bazată pe ură", în timp ce „«Lumea nouă» anunţă că o eră nouă se deschide pentru propaganda socialistă [...], că au purces la cucerirea satelor [...], că au intenţia de a crea în toate satele cluburi socialiste". Lăsând la o parte florile pur retorice, e de reţinut afirmaţia răspicată, după care faptul că „subprefectul Regatului Român împinge la succes, în anul 1898, în satele noastre, ideile socialiste" este „operă de nebun". Articolul se încheie cu o prevestire sumbră: „Va veni o zi când vom plăti foarte scump această politică aventuroasă [*de casse cou*]".

Replicile, firește, nu vor întârzia, primele[35] venind de la socialişti. Negreşit, din rândul lor face parte autorul articolului nesemnat, intitulat *Bietul domn Majorescu*, pe care îl publică ziarul „Propaganda"[36]. Şi nu e exclus să fie însuşi C. Stere. Articolul, cu un moto cules din *Critice*, bate monedă pe „contrazicerile" profesorului de logică şi pe „confuzia" pe care ar fi făcut-o între socialişti şi anarhişti.

Oricum, C. Stere ripostează sub nume propriu, printr-o scrisoare deschisă trimisă ziarului bucureştean „L'Indépendance roumaine". Acesta decide, mai întâi, să nu o găzduiască, ea părându-i-se încărcată de „personalităţi", pentru ca, apoi, să o publice[37], se spune în „chapeau"-ul introductiv, întrucât „chestiunea" ar fi revenit în actualitate odată cu deschiderea Parlamentului şi îndeosebi cu discuţiile din Adunarea Deputaţilor pe marginea Adresei de răspuns la mesajul regal. Redacţia comenta, mai departe, astfel textul primit: „La profession de foi de M. Stere n'a rien d'antisocial; on croirait, au contraire, lire une profession de fois presque conservatrice. Tout bon conservateur ne peut que souscrire, en effet, à l'expression des sentiments dynastiques des socialistes, ainsi qu'à la théorie de la politique expérimentale préconisée par M. Stere, par opposition à la «politique d'aventure» consistant à «expérimenter des réformes qui ne sont pas impérieusement exigées par les besoins du pays». Cette théorie, il est vrai, contredit l'attitude de M. V.G. Mortzun, qui réclame le suffrage universel; mais cela ne tire pas peut-être pas à conséquence.

Quoi qu'il en soit, l'alliance des socialistes avec les libéraux marque une étape décisive de l'assagissement bourgeois des premiers et l'article de M. Stere en fait pleinement foi. C'est à ce titre que nous le publions, toute en faisant nos réserves quant à certaines appréciations touchant nos partis politiques."

În epistolă, datată 18 noiembrie[38], într-adevăr, neuitând să menţioneze faptul că „oameni de valoarea lui Titu Maiorescu şi a personalităţii ce se ascunde în spatele anonimatului [...] nu dispreţuiesc să recurgă, pentru a [îi] combate, la aceleaşi procedee de discuţie" (*id est*: epitete „ce sună urât", invective şi „alterări intenţionate ale ideilor nutrite de socialişti"), C. Stere le răspunde reiterând ceea ce spusese la întrunirea clubului liberal ieşean, cu unele completări semnificative. De pildă, după ce reia ideea conform căreia socialiştii români „nu pot urmări decât reformele practice pentru înălţarea nivelului economic, cultural şi politic al ţărănimei, singura clasă în adevăr muncitoare la noi [întrucât] românii nu pot lua asupra lor iniţiativa unor noi

forme sociale şi a le impune Europei, [ei] fatalmente supunându-[se] formelor sociale la care ajunge Occidentul civilizat", el adaugă: „Nul doute, cependant, que le jour où les idées socialistes se réaliseraient en fait en Occident, nos adversaires de toutes nuances, l'auteur anonyme de l'article du journal en question y compris, ne deviennent socialistes du jour au lendemain."

Siguranţa cu care e avansată supoziţia lipsită de orice temei (câtă vreme chiar în viziunea lui Stere perspectiva introducerii „formei socialiste" e foarte îndepărtată) trebuia, evident, să convingă publicul că numiţii adversari n-au credinţe ferme, idealuri, ci se dau după cum suflă vântul. (Dar în această categorie nu intrau oare şi liberalii, în genere, care aveau propria lor concepţie asupra evoluţiei societăţii, sau numai cei „bătrâni", aşa numita „ocultă"? Şi atunci să fie din nou o inabilitate ori, dimpotrivă, un avertisment dat şi lor?)

Cât priveşte „politica experimentală" relevată în epistolă de redactorul ziarului bucureştean de limba franceză, semnificativ e următorul pasaj: „Les libéraux, sans doute, en tant que parti de gouvernement, ne peuvent se laisser aller à une politique d'aventures, non plus qu'à expérimenter des réformes qui ne seraient pas impérieusement exigées par les besoins du pays. Mais ce qui distingue précisement le parti libéral du parti conservateur, c'est son aptitude, pour ainsi dire, à incarner, à s'identifier à un moment donné ces besoins et à les faire devenir une réalité dès qu'ils sont manifestement exprimés par l'opinion. D'autre part, le rôle d'un parti de gouvernement n'étant pas de susciter des courants de réforme, mais seulement de les réaliser lorsqu'ils s'imposent à son sens politique, nous voyons dans tous les pays de régime parlementaire se préciser au sein même des partis libéraux une fraction plus avancée, dont la mission consiste à éveiller la conscience des intérêts qui s'ignorent et à préparer ainsi le terrain aux idées et aux réformes qui doivent être un remède à des malaises devenus indéniables. Le parti libéral étant actuellement depourvu de cette formation avancée, les socialistes, avec tous les éléments de progrès qui ne sont pas enregimentés dans nos partis de gouvernement, ont jugé de leur devoir d'accepter dans nos luttes politiques cette mission d'avantgarde."

Se cuvine amintit că, nu cu mulţi ani în urmă, mai exact în toamna anului 1894, socialiştii hotărâseră să nu se alieze cu liberalii, mai mult, să-i sprijine pe conservatori, pentru că primii, care includeră în programul lor din 1892 introducerea sufragiului universal, înţelegeau să nu o legifereze imediat, îndată după instalarea lor la guvernare. În acel context, „Lumea nouă" şi „Adevărul" lansaseră un torent de atacuri (multe, la nivelul zeflemelei) contra directorului ziarului ieşean „Evenimentul", G. A. Scorţescu, „liberal democrat", disident, care înfiinţase o „Ligă pentru sufragiul universal", dar propusese o etapă preparatoare – „colegiul unic al ştiutorilor de carte". (Nu alta va fi soluţia pe care Partidul Naţional Liberal o va adopta în 1914, soluţie pentru a cărei implementare C. Stere însuşi, uitând cele zise împotriva ei cu două decenii înainte, militează tumultuos, fondând „Liga reformelor"!)

De reţinut este, însă, şi un alt pasaj al epistolei trimise de socialistul ieşean ziarului „L'Indépendance roumaine". „Qu'il nous soit permis d'ajouter – se spune acolo - que le parti libéral a certainement témoigné d'un sentiment très juste de la situation en arrachant la jeunesse socialiste à son farouche isolement d'antan et en la conviant à participer aux affaires publiques. Il a par cela même attenué, dans une mesure sensible, le conflit toujours pénible des générations entre les vieux et les jeunes.

Les socialistes ont répondu à l'appel des libéraux avec d'autant plus d'élan qu'ils sont loins d'avoir oublié les procédés humiliants et avilissants employés par certains ministres conservateurs, que l'anonyme transparent doit certainement connaître de très près, pour ramener dans le «droit chemin» les brébis égarées dans le clan socialiste."

Iniţiativa ar fi avut-o, aşadar, liberalii şi, dacă se ţine cont şi de imaginea „avangardei" din pasajul precedent, reiese că, pentru C. Stere, e vorba de ceva mai mult decât o alianţă, e vorba de o încadrare a „tinerilor socialişti" în partidul liberal. Cu adaosul (contradictoriu sau nu), destinat celor „de bună credinţă" (vizaţi fiind, în primul rând, tovarăşii socialişti) „care [...] le-ar reproşa atitudinea ca o abdicare"[39], că ei îşi păstrează propriile concepţii economico-sociale.

Observând, în treacăt, existenţa şi a unei motivări „emoţionale" a respectivului act politic (motivare imputată nu cu mult înainte radicalilor), anume comportamentul înjositor al guvernanţilor conservatori faţă de socialişti, precum şi incisivitatea mai mare arătată faţă de Take Ionescu, în ciuda mai multor ironii la adresa lui Maiorescu (acela pe care „toţi ne-am obişnuit să îl stimăm" şi care „ne-a învăţat" că orice idee nouă trebuie fatalmente să se ciocnească de „rezistenţa inerţiei" şi că „o mie de injurii nu valorează cât o singură critică"), se impune constatarea că, în mare măsură, comentariul ziarului bucureştean pe marginea scrisorii este cât se poate de pertinent.

Între redactarea acesteia şi publicarea ei, aşa cum

am spus, se deschisese sesiunea Parlamentului şi se deschisese sub presiunea celor două atacuri, al lui Titu Maiorescu şi al lui Take Ionescu. Mai întâi, primul ministru D. A. Sturza, vorbind în Adunarea Deputaţilor[40] despre succesul obţinut în alegerile comunale, aminteşte „lupta zdravănă" pe care au dat-o la Ploieşti partizanii săi împreună cu „tinerimea cultă, inimoasă şi patriotică"[41] şi cu „negustorimea cea mai harnică, care lucrează la îmbogăţirea poporului" contra conservatorilor uniţi cu fracţiunea liberală [dizidentă]. Era un mod de a răspunde atacurilor, negând indirect existenţa unei alianţe cu socialiştii, mod pe care opoziţia l-a amendat cu numeroase întreruperi.

La aceste întreruperi şi, mai departe, la articolele lui Maiorescu şi Take Ionescu se va referi deputatul socialist V. G. Morţun în 3 decembrie, când îşi argumentează amendamentul său (în legătură cu sufragiul universal) la Adresa la Mesajul Regal. El recuză învinovăţirea adusă guvernului de a fi făcut „alianţă cu elemente socialiste" [subl. m.], susţinând că o asemenea alianţă nu e nici „lucru nou" (întrucât, pe de o parte, socialiştii au mai sprijinit şi altădată listele liberale şi, pe de altă parte, întrucât înşişi conservatorii s-au aliat anterior cu radicalii), nici nefiresc, câtă vreme socialiştii au abandonat programul revoluţionar şi se deosebesc fundamental de anarhişti.

În aceeaşi şedinţă, primul ministru ia cuvântul pentru a respinge amendamentul propus de V. G. Morţun, pe care îl consideră nu socialist, ci „un bărbat liberal", dar neaparţinând nici unei fracţiuni liberale, formând deci o minoritate, care nu poate impune majorităţii să legifereze ceva. Cât priveşte votul universal, D. A. Sturdza reaminteşte că acesta e înscris în programul din 1892 al partidului liberal, că e „idealul" său, dar că „spre el ne vom îndrepta prin reforme treptate şi răspândind luminile unei instrucţii solide şi sănătoase".

Aşadar, cele spuse de C. Stere în scrisoare dau într-adevăr dreptate, anticipat, primului ministru şi vin împotriva iniţiativei lui V. G. Morţun, care apare, astfel, ca prematură, inoportună, oricum, nesusţinută de toţi socialiştii. Ceea ce se va confirma ulterior.

Răspunzând altor „mici răutăţi" (cu adevărat) la adresa socialismului şi a reprezentantului său local, ajuns între timp ajutor de primar, strecurate, după alegeri, în ziarul foştilor radicali ieşeni, „Propaganda" dăduse la iveală, rând pe rând, articolele *Conservatori sau reacţionari*[42], sub semnătura Rem., *Puţină comparaţie*[43], nesemnat, *Socialiştii faţă cu conservatorii şi liberalii*[44], iscălit „Un socialist", precum şi multe note şi informaţiuni în acelaşi sens.

Aceste texte, dar îndeosebi scrisoarea lui C. Stere din „L'Indépendance roumaine" prilejuiesc „Opiniei" un editorial, nesemnat, intitulat *Evoluţiunea spre buget*[45]. Pus sub un moto extras din textul cu pricina, el începe cu afirmaţia că primul ministrul va putea spune, la sfârşitul carierei sale, că „i-a dezbinat pe liberali, dar cel puţin i-a distrus pe socialişti". Această „distrugere" e ilustrată prin transformarea ziarului „Lumea nouă" într-o „reptilă nouă" (adică într-un susţinător necondiţionat al guvernului), prin reducerea la tăcere a lui I. Nădejde („resemnat la rolul de tânăr generos"), prin „trecerea în umbră" a lui V. G. Morţun (care „mai ţine câte un logos elegiac la discuţiunea mesagiului [...] cu conştiinţa împăcată că a făcut pentru omenire tot ce i-a stat prin putinţă"). Cât priveşte pe C. Stere, „benjaminul de la Iaşi", acesta, „jenat de perfecta concordanţă de idei în care trăieşte cu Damaschin[46], se simte dator din când în când să repete motivul pentru care, deşi socialist, ca Nădejde, e dinastic intermitent, ca Sturdza, ajutor de primar ca Tacu[47], perceptor prin urmare a[l] impozitelor aşa de mizerabil aşezate şi admirator entuziast al partidului liberal".

Urmărind motivaţia respectivă, editorialistul reia aprecierile din comentariul ziarului „L'Indépendance roumaine" („scrisoarea secundului ajutor de primar – spune el -poate în bună voie fi iscălită, ca formă, de un liberal, ca şi de un conservator") şi încheie astfel: „... retractările acestui proaspăt mădular al oblăduirei comunale sunt aşa de categorice în raport cu crezul socialismului ortodox, încât mărturisim că nu ne dăm seama când a fost calomniat d. Stere: înainte, când i se zicea că e socialist, ori acum, când i se spune că nu mai este."

Pe aceeaşi pagină, însă, e găzduit un articolaş intitulat *Principii, nu şărlătănie*, în care, pornind de la o nouă ştire, anume că „d. Sterea, revoltat de cinismul cu care d. D. Sturdza a combătut amendamentul la mesaj propus de d. V. Morţun şi relativ la sufragiul universal, este cu totul hotărât a demisiona din demnitatea de ajutor de primar", se spune: „Nu ne-am îndoit niciodată de puterea şi de seriozitatea principiilor d-lui C. Sterea şi de aceea acest act de înaltă corectitudine politică al d-sale, care îl onorează, nu ne surprinde deloc. Ştiam că noul nostru concetăţean nu are epiderma învârtoşită şi zbârcită de necazurile vieţii [...] Primăria va pierde, dar ştiinţa va câştiga, căci d-sa va relua firul întrerupt al studiilor sale sociologice..."

Lăsând la o parte prezenţa concomitentă, pe aceeaşi pagină, a unui blam şi a unui elogiu, fapt de natură să deruteze publicul şi să discrediteze ziarul, explicabil poate prin intervenţia, fără aprobarea

direcţiunii, a unuia dintre foştii colaboratori ai „Evenimentului literar", se pune întrebarea dacă ştirea este reală, dacă într-adevăr C. Stere a avut realmente intenţia să demisioneze, din motivul arătat, ceea ce ar denota la el o schimbare de atitudine faţă de cele declarate în epistola deschisă din 6/18 noiembrie 1898.

Lumină aduce chiar cel în cauză, care a găsit de cuviinţă să riposteze imediat printr-un articol dat la lumină în „Propaganda"[48]. Ceea ce-şi propune şi sugerează şi prin titlu, *Încă o dată*, este să explice din nou ideile formulate în scrisoarea adresată ziarului „L'Indépendance roumaine", să „spună – cum îşi încheie articolul - destule [...], pentru ca să ştie *adevărul despre atitudinea socialiştilor* aceia cari vrau să-l ştie". Şi, evident, să aplice o serie de lovituri adversarilor, în special „savanţilor de la «Opinia»", arătându-le „lipsa de sinceritate", recursul la minciuni („Iar *neadevărul*... - îl veţi ceti mâne în *Opinia* et co..")

Loviturile date preopinenţilor dovedesc neîndoielnic o anume dexteritate. Mai întâi, se foloseşte, drept moto, de un text al unuia dintre ei, Titu Maiorescu, anume de bine cunoscutul diagnostic pus „direcţiei vechi", întorcându-l împotriva criticului, dar şi împotriva duşmanilor locali (prin „activarea" unui al doilea sens al sintagmei „viţiu radical", utilizate acolo). Mai apoi, simulează compătimire faţă de aceeaşi personalitate, care, devenită om politic, e silită să scrie „alături cu acei colaboratori de la «Opinia» din Iaşi sau «La Roumanie» din Bucureşti, cari, cu atâta dezinvoltură, «pentru a nu întrebuinţa un cuvânt mai colorat», schimbă aprecierile lor faţă cu înţelegerea ivită între liberali şi socialişti, încât... nu mai ştii când sunt sinceri: când atacă pe liberali că s-au aliat cu nişte «anarhişti» şi «oameni fără patrie» sau când acuză pe socialişti că şi-au trădat principiile şi au ajuns «aproape conservatori»". (Se cuvine remarcat că, de astă dată, nu se mai insistă pe confundarea socialiştilor cu anarhiştii, ci pe incongruenţa celor două „incriminări", care, în fond, nu se exclud una pe alta.)

Cât priveşte „adevărul despre atitudinea socialiştilor", la cele afirmate anterior, acum se fac câteva adăugiri semnificative. Cu un ton oarecum *ex cathedra*, C. Stere precizează:

„O cerere, o «revendicare» poate să fie foarte dreaptă, o idee foarte frumoasă şi raţională *în sine*. Dar nu e destul atâta, ca un guvern, oricât de liberal, să le poată realiza îndată ce s-a găsit un număr oarecare de cetăţeni care să le formuleze. Trebuie ca realizarea lor să fie *cu insistenţă cerută de acea masă care formează opinia publică*.

Şi pentru ca cea mai dreaptă şi frumoasă idee să pătrundă astfel în mase, se cere un timp câteodată dureros de lung.

De aceea e necesar ca să se găsească oameni cari să agite opinia publică, să facă propagandă, să lupte şi să prepare astfel terenul. E grea această sarcină şi nerecunoscătoare. Luptătorii se expun la calomnii, atacuri nedrepte, la ridiculizare şi adesea la persecuţiuni. Dar, fără lucrarea lor *pregătitoare*, nici un partid de guvernământ, cel mai larg şi mai liberal, nu va putea întreprinde o reformă *politică* mai radicală. Partidul liberal, repet, este şi el un partid de guvernământ. Prin urmare, partizanii reformelor politice radicale (ai votului universal), de pildă, numească-se dânşii radicali, socialişti, progresişti înaintaţi, nu pot pretinde ca partidul liberal să realizeze vreo revendicare a lor înainte ca *dânşii* să-şi îndeplinească misiunea lor de propagandă şi de pregătire a terenului. Cu toate aceste, novatorii, fie ei socialiştii la noi, fie radicalii pretutindeni, *dacă sunt sinceri*, trebuie să meargă în politică alături cu partidul liberal (în Anglia, de pildă, gruparea radicală, cu Labouchaire în frunte, face *parte integrantă* din partidul liberal). Şi pentru un motiv foarte simplu, că, odată această misiune pregătitoare isprăvită, ei vor realiza revendicările lor prin liberali, nu prin conservatori.

Şi în mecanismul guvernării parlamentare, acesta e rolul caracteristic al liberalilor, de a-şi însuşi, ca partid de guvernământ, ideile de reformă politică, după ce terenul e pregătit, în deosebire de conservatori, cari se *supun* acestor reforme numai după ce ele au fost *realizate* de liberali."

C. Stere, aşadar, nu putea fi „revoltat" de poziţia primului ministru, ale cărui păreri asupra sufragiului universal şi asupra socialiştilor din parlament şi administraţie („liberali neaparţinând nici uneia dintre fracţiuni", cum se exprimase în legătură cu V. G. Morţun) le împărtăşeşte în esenţă. Ultima, însă, lăsa deschisă o cale pe care el însuşi putea fi atacat de adversari.

Şi „Opinia" îşi spune prompt cuvântul cu privire la explicaţie. Ziarul „radical" dă la lumină de îndată o notă, intitulată *Thorn şi Darwin*[49], ce retrimite polemistului aceeaşi învinuire, de a fi spus neadevăruri, „clişeuri" şi lucruri lipsite de logică.

I se reproşează - se poate spune, nu fără dreptate - lui C. Stere pretenţia de a fi reprezentant al socialiştilor, deşi nu face parte din partidul lor, faptul că vorbeşte de o alianţă cu partidul liberal, în condiţiile în care şeful acestuia, precum şi ministrul de Interne îi negaseră existenţa, abandonarea tacticii socialiste de până atunci, anume sprijinirea acelui partid „istoric" care legiferează, nu intenţionează doar, reforme democratice şi în primul rând votul universal, precum şi nesprijinirea colegului socialist

V. G. Morţun.

Două săptămâni mai târziu, „Opinia" revine asupra „atitudinii socialiştilor", reacţionând, printr-un articol de fond, intitulat *Decepţiuni*[50], la atacuri aduse conservatorilor în ziarul „Lumea nouă". Autorul, poate însuşi A. A. Bădărău, declară acum că „a aprobat chipul de luptă al socialiştilor" şi că „nu e de cârtit împotriva alegerii partidului cu care s-au aliat", lucrul fiind - se spune, totuşi, cu un grăunte de ironie - „chestie de gust". Blamabilă e însă, în viziunea autorului, motivaţia inventată, cu „falsificarea" istoriei, anume că partidul liberal ar fi „democrat", „naţional", „progresist". Anticipând rezultatele pe care le va avea demersul socialiştilor, editorialistul scrie acid: „... pentru moment, [cei intraţi în administraţie] vor sfinţi biserici, vor împărţi milă la calici, vor inaugura şcoli, vor face împrumuturi pentru apă, canal, luminat, pavele etc., tot lucruri obşteşti şi burgheze; se vor îmbogăţi, căci mai ales în tradiţiunile partidului liberal stă obiceiul de a-şi îmbogăţi acoliţii... Afacerile şi puterea vor burghezi pe socialişti mai mult decât vor reuşi să socializeze societatea [...] patru înciolăniţi [fiind deja] în administraţia liberală"[51].

Tot împotriva socialiştilor e îndreptată o notiţă, ce detaliază titlul (cu litere mari) al primei pagini, *Fuziunea liberalo-socialistă*[52]. Ştirea că „în zilele Crăciunului" ar fi avut loc, la Roman, o întrunire a 13 „căpetenii" socialiste, la care „s-a hotărât, în principiu, trecerea cu totul în partidul liberal, subt denumirea de stânga liberală"[53] e comentată sarcastic: „Iată-i pe socialişti apărători ai tuturor matrapazlâcurilor liberale!"

„Opinia" găseşte prilej din nou să-l ironizeze pe ajutorul de primar socialist, afirmând că un discurs al său din consiliu nu se deosebeşte „în conţinut" de acela al profesorului Gr. Alexandrescu-Ureche, de la Facultatea de Drept, profesor pe care „până mai ieri studentul Sterie îl trata de sus, de la înălţimea teoriilor constituţionale engleze şi îl considera ca pe un pitic teoretician de drept administrativ şi constituţional, ca pe un profesor cu idei tot atât de învechite şi de imposibile, ca şi limba manualului din care ceteşte lecţia la studenţi..."[54]

Astfel, campania „Opiniei" împotriva socialiştilor şi a lui Stere se îndrepta vădit către o hărţuire rutinieră, tocindu-şi, prin repetiţie, tăişul. Dar acum survine ceva care, confirmând poziţiile pe care se situase ziarul „radical" şi întreaga opoziţie, fac să reizbucnească polemica mai intens ca la început.

Note:

1. *Viaţa lui C. Stere*, vol I-II, Bucureşti, Bucureşti, Editura Cartea românească, 1989-1991; [ediţia a II-a], Bucureşti, Editura Compania, 2006.
2. Vezi Victor Durnea, *C. Stere şi „afacerea de onoare" de la 1894*, în „Transilvania", nr. 2, februarie 2009, p. 30-46.
3. Vezi Victor Durnea, *C. Stere, colaborator al junimistei „Era nouă", I-II*, în „Cultura", anul III, nr. 47 (201), din 27 noiembrie 2008, p. 12-13, şi nr. 48 (202), din 4 decembrie 2008, p. 14-15.
4. Transcriu din Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi, 1866-1916* (Bucureşti, Silex, 1994, p. 164-165) schiţa biografică a acestui om politic: "**Bădărău, Alexandru A**. (9 apr. 1859, Bădărei, j. Iaşi – 27 mart. 1927, Iaşi). Descendent al unei vechi familii de răzeşi, urmează şcoala primară la Bivolari, unde părintele său a fost primar timp de 40 de ani. Studiile superioare le începe la Univ. din Iaşi, dar este exclus pentru participarea la mişcarea socialistă (1881). Le continuă la Paris, unde îşi ia licenţa în drept şi diploma de absolvire a Înaltei Şcoli de Ştiinţe Politice, precum şi la Bruxelles, unde devine doctor în litere şi filosofie. La Bruxelles se află printre iniţiatorii unui cerc socialist şi ai tipăririi revistei «Dacia viitoare» (1883). În ţară, din anul 1885 este profesor de franceză la Gimnaziul «Alexandru cel Bun» şi la Liceul Naţional din Iaşi şi profesor de psihologie la Fac. de Litere din acelaşi oraş; concomitent profesează avocatura. Alături de G. Panu, B. este creator al Partidului Democrat-Radical (1888), care, în cele din urmă, se integrează în Partidul Conservator (1897). Devine un membru marcant al acestui partid; deputat; primar al oraşului Iaşi (iun. 1899 – febr. 1901). Min. Just., 22 dec. 1904 – 15 iun. 1906/ Se alătură lui Take Ionescu în acţiunea de organizare a Partidului Conservator-Democrat (1908), fiind supranumit, pentru energia sa, «Vulturul Moldovei»./ Min. Lucr. Publ., 14 oct. 1912 -31 dec. 1913/ După războiul de întregire, B. se consacră cu totul publicisticii şi ziarului «Opinia» (Iaşi), marea sa pasiune."
5. Anul I, nr. 256, din 12 martie 1898, p. 2.
6. În „Opinia", anul II, nr. 29, din 6 iunie 1898, p. 2.
7. Pentru biografia lui C. Stere, procesul Morisseau e important şi din alte motive. În cadrul lui, a rostit o pledoarie interesantă şi el i-a prilejuit articolul *Opinia publică şi justiţia*, pe care i-l găzduieşte săptămânalul junimist „Era nouă" (anul X, nr. 420, din 21 iunie 1898, p. 1-2). Vezi şi studiul citat în nota 3.
8. Apărut cu doar câteva luni înainte, "Propaganda" era „sub direcţiunea unui comitet", în care, desigur, cuvântul cel mai greu îl avea şeful „clubului", G. Mârzescu. Prim-redactorul nu era menţionat, dar se ştia că e G. C. Stamatopol, „vechi profesionist".
9. *Candidaţii Partidului Naţional-Liberal*, în „Propaganda", anul I, nr. 90, din 21 oct. 1898, p. 1.
10. Mai întâi, „Partidul Naţional Liberal voieşte să dovedească prin aceasta că nu este *exclusivist* [...], nu îndepărtează pe nimeni de la dânsul şi primeşte bucuros

pe oricine voieşte a munci pentru binele obştesc...” şi, apoi, „cei doi socialişti puşi pe lista naţional-liberală vor putea servi şi ca un excelent element de control”.
11. Creditând relatările târzii ale lui C. Stere, inclusiv versiunea epică (din romanul *În preajma revoluţiei*), despre o primă consfătuire „de taină” a lui fostului siberian şi a lui I.I.C. Brătianu, în casa lui N. Gane, consfătuire decisivă pentru alianţa socialiştilor şi liberalilor, Z. Ornea o plasează acum, în toamna anului 1898. Însă, atunci, o asemenea consfătuire e de neconceput în absenţa lui G. Mârzescu, acesta, mai mult, nefiind omul care să accepte „o sugestie” venind de la tânărul Brătianu. Dacă a existat într-adevăr „consfătuirea”, ea a avut loc mai târziu. Cele declarate de şeful liberalilor ieşeni atât la votarea listelor (nota 9), cât şi mai târziu (vezi mai jos) sunt confirmate şi de amintirile fostului socialist C. Ghilimoglu (v. C. Săteanu, *Cine a propus trecerea socialiştilor la liberali. Interviu cu d. C. Ghilimoglu*, în „Adevărul”, anul XLIX, nr. 15814, din 8 august 1935). De aici reiese limpede că includerea socialiştilor ieşeni pe listele liberale a fost o „chestiune” locală, iniţiativa având-o G. Mârzescu. Acesta i s-a adresat lui Ghilimoglu pentru a-i intermedia o întâlnire cu reprezentanţii ieşeni ai socialiştilor, întâlnire ce a avut loc la restaurantul „Traian” şi la care C. Stere a amânat răspunsul la propunerea liberalului până la primirea avizului din partea comitetului executiv al PSDMR.
12. În “Opinia”, anul II, nr. 137, din 21 octombrie 1898, p. 1.
13. Vezi notele 2 şi 3.
14. În „Propaganda” nr. 90, din 21 octombrie 1898, se publică nota *O dezmințire*, al cărei obiect îl constituie doar afirmaţia că Stere „a cerut să fie avocat la Sf. Spiridon”. „Inserţia” ziarului „Opinia”, se spune aici, „e o pură calomnie ce se aduce d-lui Sterea, omul incapabil de a transige pe bază de interese de căpătuială”.
15. Nici pe frontispiciu, nici altundeva nu era menţionat directorul. Dar toată lumea ştia că el este fostul radical ieşean trecut la conservatori. La fel, se ştia că prim-redactor este gazetarul bucureştean Gh. Rădulescu, „împrumutat” de „Lupta” lui G. Panu. Redactori sau colaboratori asidui mai erau, printre alţii, Jak Lewin, A. Steuerman-Rodion, E. Herovanu, foşti colaboratori, alături de C. Stere, ai „Evenimentului literar”.
16. O “ştire” (în „Opinia”, anul II, nr. 138, din 22 octombrie 1898, p. 1), de pildă, relatează, probabil inventând, că şeful partidului liberal şi-ar fi exprimat nemulţumirea pentru nominalizarea lui C. Stere. „Închipuiţi-vă – ar fi exclamat D. A. Sturdza – ce-o să zică despre mine guvernul rosian văzând că agreez nihilişti tocmai acum când m-am pus bine cu Petersburgul...”. Nu este exclus ca această „ştire” să fi fost inspirată de un articol publicat de Titu Maiorescu în „La Roumanie” la 18/30 octombrie, articol asupra căruia mă voi opri mai târziu.
17. În „Opinia”, anul II, nr. 142, din 28 octombrie 1898, p. 1.
18. „Cât despre d-nii Stere şi Crupenschi, conform principiilor socialiste pe care le profesează, vor fi nevoiţi să se revolte de a doua zi în contra unei administraţii burgheze, care nici nu vrea să ştie de nevoile nenorociţilor de prin mahalale...”
19. În „Propaganda”, anul I, nr. 92, din 23 octombrie 1898, p. 1. Articolul se încheie cu exclamaţia: „Mărşave şi urâte moravuri au introdus la noi radicalii!”
20. *Întrunirea liberală din Iaşi*, în „Propaganda”, anul I, nr. 95, din 28 octombrie 1898, p. 1-3. Discursul lui C. Stere a fost reprodus şi în „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1283, din 30 octombrie 1898, p. 1-2.
21. Cel în cauză a susţinut ulterior că interpretarea e abuzivă, că n-a avut în vedere partidul socialist ca atare.
22. Ironie a sorţii: intrat în partidul liberal şi ales deputat în primăvara anului 1901, C. Stere respinge numele de „foşti socialişti” sau „socialişti-liberali” ce li se dă „tinerilor generoşi”. El îşi începe al său „myden speech” răspunzând lui C. Mille, care ceruse foştilor socialişti să militeze pentru legiferarea votului universal, astfel: „Cred că d. Mille, atunci când s-a adresat la socialiştii-liberali, sincer nu şi-a dat seama că într-un partid liberal nu mai poate [sic] fi socialiştii. Cred asemenea că d-sa a fost sincer şi convins, făcând apel la acei foşti socialişti şi n-a voit să recurgă la un triuc [sic] de politician, crezând că va pune într-o situaţiune dificilă pe unii dintre noi!” [subl. m.] („Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaţilor. 1901-1902”, şedinţa din 28 noiembrie 1901, p. 35.)
23. În „Propaganda”, anul I, nr. 96, din 29 octombrie 1898, p. 2.
24. „Înţelegând – spune aici - că socialiştii în România nu pot forma un partid revoluţionar cu scop de a schimba imediat formele sociale, ei au găsit aliaţi fireşti în singurul partid progresist şi democratic care a mai rămas în ţară – *partidul liberal, care se reazemă pe acele forţe sociale cărora şi în Europa, şi la noi se datoreşte organizaţia modernă a vieţei de stat*.” [subl. n.]
25. Faptul li se va fi părut, în această fază, minor, în comparaţie cu altele, pe marginea cărora liberalii puteau fi combătuţi în chip spectaculos. El nu e abordat nici în mitingul ieşean al liberalilor dizidenţi, la care participă N. Fleva şi B. Delavrancea.
26. În “Opinia”, anul II, nr. 146, din 1 noiembrie 1898, p. 3.
27. „De altfel, este şi natural ca d. Sterea să fi fost atât de străin de istoria dezvoltării noastre, căci bibliotecile siberiene nu au putut să-i procure decât teorii nihilisto-anarhiste, pe care, sub indulgenţa unei ţări ospitaliere, le îndoctrinează în minţile tinere ale generaţiilor noastre”.
28. În „Opinia”, nr. 145, din 31 octombrie 1898, p. 3. Mai semnalăm: *Socialiştii şi teatrul* (nr. 145), *Bojogarii d-lui Stere* (nr. 148).
29. Ghica Kogălniceanu era cel dintâi pe lista conservatorilor; candida, deci, la funcţia de primar al Iaşului.
30. În „Propaganda”, anul I, nr. 98, din 31 octombrie 1898, p. 2.
31. C. Stere tratase subiectul în mai multe articole şi note publicate în „Evenimentul literar” (1894-1895).

32. Anul I, nr. 12, din 30 octombrie 1898, p. 1. (Ziarul indica data numai în stil nou! Reamintesc, de asemenea, că îndeobşte cotidienele de seară purtau data zilei următoare.)
33. În acei ani, avuseseră loc numeroase atentate în mai multe ţări. Chiar atunci se derula la Geneva procesul lui Luccheni, asasinul Împărătesei Elisabeta a Austro-Ungariei. Conferinţa se va deschide la 12 noiembrie 1898 la Roma.
34. Anul I, nr. 22, din 10 noiembrie (29 octombrie, stil vechi) 1898, p. 1.
35. Dintre replicile liberale: George C. Dragu, *D-nul Maiorescu, liberalii şi socialiştii*, în "Liberalul" (Bucureşti), anul II, nr. 549 şi 550, din 6 şi 7 noiembrie 1898.
36. În „Propaganda", anul I, nr. 99, din 1 noiembrie 1898, p. 1.
37. În nr. 6643, din 6/18 decembrie, p. 1-2.
38. Data este, desigur, în stil nou, căreia, în stil vechi, îi corespunde 6 noiembrie. Aşa se explică faptul că în în scrisoare se pomeneşte de articolul lui Take Ionescu, apărut (reamintesc) în 10 noiembrie (29 octombrie, stil vechi).
39. Se cuvine reamintit că ziarul „Lumea nouă" susţine totalmente „cartelul" cu liberali şi îşi îndeamnă partizanii să voteze în consecinţă.
40. "Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaţilor", 1898-1899, p. 109.
41. Cu acest prilej îşi face intrarea sintagma „tinerimea generoasă".
42. În nr. 120, din 24 noiembrie 1898, p. 1.
43. În nr. 129, din 8 decembrie 1898, p.2. Erau comparate politicile partidelor radical şi socialist.
44. În nr. 131, din 10 decembrie 1898, p. 2. În partea finală, erau pomenite numeroasele măsuri punitive luate de conservatori împotriva intelectualilor socialişti.
45. În „Opinia", anul II, nr. 177, din 9 dec. 1898, p. 1.
46. Insignifiant membru al noului consiliu comunal ieşean.
47. Gh. Tacu fusese ajutor de primar până la alegeri. Conservatorii îi reproşau numeroase afaceri făcute în interes personal. La moartea sa, în ianuarie 1899, ajutorul de primar C. Stere rosteşte un discurs în numele administraţiei comunale.
48. În nr. 133, din 12 decembrie 1898, p. 1.
49. În nr. 182, din 15 decembrie 1898, p. 1. E semnată Ywann.
50. În nr. 193, din 30 decembrie 1898, p. 1.
51. Acum şi mai târziu, se aminteşte salariul ajutorului de primar (700-800 de lei), precum şi folosirea (cu rost şi fără) a „landoului" sau „faetonului" Primăriei.
52. În „Opinia", nr. 194, din 31 decembrie 1898, p. 1.
53. Const. Titel Petrescu adevereşte, în amintirile lui (*Socialismul în România*, [Bucureşti], 1944, p. 132-133), această ştire. După el, însă, nu s-a luat, în cele trei zile, nici o decizie. Propunerea lui V.G. Morţun, constând în „dizolvarea partidului şi trecerea elementelor valoroase la Partidul Liberal", n-ar fi fost acceptată de ceilalţi şefi socialişti, inclusiv de C. Stere („Însuşi Stere... se declară împotriva trecerii la liberali."). S-ar zice că ultima afirmaţie nu e în spiritul declaraţiilor ajutorului de primar ieşean (din „Propaganda" şi „L'Indépendance roumaine"). Nu şi în cazul, însă, în care el ar fi crezut că încă nu venise momentul potrivit.
54. *Sterie – Ureche*, în nr. 202, din 17 ian. 1899, p. 1.

Bibliography:

Durnea, Victor, *C. Stere, collaborator at "New Era" magazine, belonging to Junimea* [*C. Stere, colaborator al junimistei „Era nouă"*], I-II, in "Culture", year III, nr. 47 (201), in November 2008, p. 12 - 13; nr. 48 (202), from the 4th of December 2008, p. 14-15;

Durnea, Victor, *C. Stere and his „affair of honour"* [*C. Stere şi „afacerea de onoare" de la 1894*], in „Transilvanian Review", nr. 2, in February 2009, p. 30-46;

Mamina, Ion and Bulei, Ion, *Governments and Governors. 1866 – 1916*) [*Guverne şi guvernanţi. 1866 – 1916*], Bucureşti, Silex, 1994.

Ornea, Z., *Life of C. Stere*, vol. I-II, Bucureşti, Bucharest, Cartea românească Publishing House, 1989-1991; [ed. II, Bucharest, Compania, 2006];

Periodicals

The Truth [„Adevărul"], Bucharest, Years XI şi XII, 1898 şi 1899; cotidian „independent", cu simpatii socialiste;proprietar-director – C. Mille;

New Era [„Era Nouă"], Iassy, Year 1898;

The Event [„Evenimentul"], Iassy, Years VI şi VII, 1898 şi 1899;

The Liberal [„Liberalul"], Bucharest, Year II, 1899;

Romanian Independency [„L'Indépendance roumaine"], Bucharest, Year XXII, 1898;

New World [„Lumea nouă"], Bucharest, Years V-VI, 1898-1899;

The Struggle [„Lupta"], Bucharest, 1895;

The Official Monitor. The Debates of the Deputies' Gathering [„Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaţilor"], Bucharest, 1898-1899;

The Official Monitor. The Debates of the Senate [„Monitorul Oficial. Dezbaterile Senatului"], Bucharest, 1898-1899;

The Opinion [„Opinia"], Iassy, Years I şi II, 1898 - 1899;

The Propaganda [„Propaganda"], Iassy, Year I, 1898-1899;

Romania [„La Roumanie"], Bucharest, Years I - II, 1898-1899.